

Karl Voigt

Powiat gorzowski i jego landraci (starostowie)

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny 2/7, 107-119

2000

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

zji, dotyczących tak całego powiatu, jak i jego części. Tak więc tytuł „landrat” występuje po raz pierwszy na terytorium Niemiec na początku XVI wieku, dla odróżnienia obu współistniejących kategorii radców, tak aby to dotarło do świadomości ogółu. Stanowisko to początkowo w Marchii Brandenburskiej dotyczyło nie wybieranego przedstawiciela stanów, lecz mianowanego i w dowolnym czasie odwoływanego przez władcę urzędnika rządowego (wówczas jeszcze nie w pełni ukształtowanego). W późniejszym okresie tytuł „landrata” (starosty) przewidziano dla urzędnika kierującego powiatem.

W niektórych powiatach Nowej Marchii nie było do wojny 30-letniej żadnych innych organów stanowych, oprócz posłów reprezentujących szlachtę, po dwóch z każdego powiatu, którzy corocznie spotykali się na obradach gremium zwanego „Landtagiem Nowomarchijskim” lub „Wysoką Komisją”.

Podczas wojny 30-letniej, a ściślej w latach 1626-1627 (w związku z pobytom wojsk i ich kwaterowaniem), powstaje w Nowej Marchii, a także w marchiach: Starej, Środkowej i Prignitz – stanowisko komisarza wojennego. Miał on przejąć sprawy dotyczące kontrybucji, jej przydzielania i pozyskiwania. Odpowiada to w zasadzie funkcji urzędowej, jaką wkrótce pełnić będzie w każdym powiecie przedstawiciel miejscowej szlachty.

Komisarz wojenny był więc nie tylko przedstawicielem władzy, ale jednocześnie przedstawicielem stanów powiatowych. W wyniku połączenia tych dwóch funkcji ukształtowała się zasada, że komisarz wybierany był przez miejscową szlachtę, ale o jego powołaniu na to stanowisko decydował władca.

Reskrypt elektora z 23 października 1628 roku skierowany do sześciu nowomarchijskich powiatów, adresowany był do „Landesälteste” – naczelników powiatu. To określenie występuje tu po raz pierwszy. Sprawdzając nazwiska owych naczelników powiatu, można stwierdzić, że prawie każdy z nich był posłem ziemskim lub komisarzem wojennym. Ci stawali się później komisarzami powiatowymi lub – jak w powiecie gorzowskim – dyrektorami powiatu. Trzeba tu podkreślić, że tytuł „landrat” został wprowadzony później, tj. po tytule komisarzy powiatowych i dyrektorów powiatu.

Już po dojściu do władzy elektora Fryderyka III komisarze siedmiu środkowo-nowomarchijskich powiatów wystosowali petycję do władcy z 27 czerwca 1701 roku, w imieniu wszystkich dyrektorów i komisarzy Kurmarku i Marchii Brandenburskiej po jednej i drugiej stronie Łaby i Odry, aby sprawę tych stanowisk ponownie rozpatrzył. Tym razem już

Fryderyk jako król po porozumieniu się z przedstawicielstwem stanów w Berlinie nadał zwierzchnikom powiatów tytuł landrat (równoznaczny z polskim starostą powiatowym – red.).

Z okresu działalności pierwszych landratów w powiecie gorzowskim, jak i o jej przebiegu dokumentacja aktowa jest nader skąpa. Ma to uzasadnienie w tym, że landraci dopiero od 1813 roku otrzymali stałe biura w miastach powiatowych (także w Gorzowie) z uporządkowanym systemem kancelaryjnym i administracyjnym. Dotąd wykonywali oni swoje czynności, zgodnie z utartym zwyczajem, w swoich majątkach. Wszystko wskazuje na to, że wskutek powtarzających się przemieszczeń tej instytucji istniejące akta zostały zagubione, tak że dziś tylko na podstawie nowszych akt landratur i w oparciu o źródła z tajnych archiwów państwowych możemy dowiedzieć się czegoś o historii rodów poszczególnych landratów.

Spośród siedmiu komisarzy wojennych Nowej Marchii z lat 1626-1627 znanych nam z nazwiska, tylko jedno wywodził się z powiatu gorzowskiego. Był nim **Curt von der Marwitz**, przedstawiciel rodziny szlacheckiej, której związki z powiatem gorzowskim datowane są od roku 1337. W epokach późniejszych znany jest **Moritz Werner v.d. Marwitz**, syn Curta v.d. Marwitz, który był w roku 1886 dyrektorem powiatu gorzowskiego.

Wspomniany reskrypt z 23 października 1628 roku wymienia posła ziemskiego powiatu gorzowskiego **Heinricha von Schönbeke**, wcześniejszego deputowanego krajowego i **Christiana von Brand**. Czy któryś z nich otrzymał później jeszcze tytuł dyrektora powiatu – nie wiadomo. Także z okresu ich urzędowania nie zachowały się żadne źródła.

Tytuł „dyrektora powiatu” wprowadzono dopiero w 1643 roku. Istnieje podstawa do twierdzenia, że **Wolff Sigismund von Strauss** z Wojcieszczy był pierwszym dyrektorem powiatu gorzowskiego. Mówią o nim przechowywane w archiwum miasta Gorzowa akta. Są to rozpoczynające się od 1440 roku rachunki dotyczące majątku kościelnego, z których wynika, że Wolff S. v. Strauss dyrektor powiatu, pan i dziedzic na Wojcieszczycach, w roku 1662 dostał polecenie konsystorza w Kostrzynie, aby zrewidować rachunki kościelne, które od roku 1648 nie były sprawdzane. Do zadania tego przystąpił 10 lipca 1665 r. Jednak zanim sporządził podsumowujący protokół – zmarł. Nastąpiło to prawdopodobnie w 1665 roku.

Rodzina von Straussów posiadała liczne dobra w powiecie gorzowskim. Należały do niej występujące w źródłach od XIV wieku posia-

dłości w Dziędziszycach, Różankach, Santoku, Wawrowie, Wojcieszycach, Janczewie i Gralewie. Jeden z reprezentantów tego rodu zaliczany jest do przodków prezydenta Rzeszy Paula von Hindenburg. Według drzewawa genealogicznego dotyczącego rodu Beneckendorffów w Nowej Marcrchii na początku XVI wieku występuje Ilse, córka Klause v. Straussa z WWojcieszyc, zamężna z Markusem von Beneckendorffem, panem na Wařardyniu, Klukach i Lubieniowie w powiecie Choszczno. Oni to byli przodkami ostatniego prezydenta Rzeszy.

Następcą v. Straussa na stanowisku dyrektora powiatu był **Moritz Werner v. d. d. Marwitz**, syn Curta młodszego v. d. Marwitz. Wzmianka o nim jako o właścicielu wsi Marwitz (Marwice), a także Gralewa, występuje w liście lennym z 1659 roku. Gdy sprzedawał swoją część majątku w Pyrganach, h, został wymieniony jako komisarz powiatowy. Dyrektorem powiatu był do 8 kwietnia 1696 roku. Zmarł w czerwcu 1698. Jego jedyny syn **Curturt Dietrich v. d. Marwitz** został jego następcą. Był on wybrany na dyrektora powiatu 12 czerwca 1697 roku. 1 października 1647 roku otrzymał M Marwice i Gralewo jako lenno. Prawdopodobnie z powodu fałszywych eh sprawozdań sporządzanych na korzyść swojego powiatu został pozbawiony urzędu w roku 1721. Król Fryderyk Wilhelm wydał 27 sierpnia 1712 roku zarządzenie nakazujące natychmiastowe wybory nowego landrata. Został nim **Friedrich Wilhelm von Schoening**, syn Georga Wi Wilhelma von Schoeninga, właściciela dóbr rycerskich Lubicz i Tucno wo w powiecie strzeleckim. Pochodził ze starego szlacheckiego rodu, z którego wywodził się sławny feldmarszałek Hans Adam v. Schoeninga z D: Dąbroszyna; to on jako 38-letni generał-major Wielkiego Elektora po zwycięskiej bitwie ze Szwedami pod Livlandem ugruntował swoją pozycję wśród starszych dowódców pruskich. Friedrich Wilhelm v. Schoening miał stopień porucznika. Posiadał majątki Tucno, Janczewo i część Gralewa. Zmarł w roku 1730..

Jeego następcą był **Friedrich George von Zanthier**, właściciel Wojcieszyc i części Santoka do czasu, aż majątki te w latach 1736-1738 stały się w własność margrabiego Heinricha Friedricha von Brandenburg-Schwedt, wnuka wielkiego elektora. Zanthier został wymieniony w 1735 roku jako landrat pomocniczy i podpisał jako taki rachunki z 26 września a 1735 i 18 stycznia 1736 roku. Występuje on jeszcze jako landrat w latach 1740-1765, choć nie można mieć pewności, czy po 1738 roku nadal był landratem powiatu landsberskiego. W oparciu o rozporządzenie królewskie było możliwe dożywotnie używanie tego tytułu jak i otrzymywanie wynagrodzenia pomimo ustania służby, ale jest prawdopodobne, że sprzedał on swe dobra członkowi rodziny królewskiej.

Nowy landrat **Georg Wilhelm von Schoening**, urodzony w roku 1700, był drugim synem wcześniej wspomnianego Friedricha Wilhelma von Schoeninga. Był on przedtem przez kilka lat pomocnikiem ojca, a złożył swój urząd w 1744 roku.

Kolejnym landratem był **Hans Bogislaw von Wobeser**. Urodzony w 1704 roku, był od 1739 porucznikiem gwardii przybocznej w regimencie kirasjerów. Po zakończeniu służby wojskowej osiedlił się w Dzeduszycach. Podczas jego urzędowania dokonana się z powodzeniem kolonizacja większej części błot nadwarciańskich, w której – jak podają źródła – miał swój czynny wkład. Także Brenkenhoff wymienia go w swoich raportach pisanych w Karsku w pow. myśliborskim, a czyni to nie w celu podkreślenia jego zasług, lecz z powodu konieczności podpisania petycji do władz najwyższych przez przedstawiciela miejscowej szlachty. W roku 1770 został wybrany przez nowomarchijskie stany dyrektorem krajowym (Landesdirektor), zatrzymał jednak swój urząd landrata. Zmarł 4 kwietnia 1792 roku w swoich dobrach w Dzeduszycach.

Następcą landrata Wobesera był **Christian Wilhelm von Beerfelde** z Lubna w pow. gorzowskim. Sprawował on urząd od 9 kwietnia 1777 do 17 grudnia 1791 r. Wybrano go landratem 25 listopada 1776. Landrat v. Beerfelde był jednocześnie dyrektorem organizującego się wówczas Towarzystwa Przeciwopozarowego. Według akt majątku Lubno, dyrektor radca rządu nowomarchijskiego, 11 czerwca 1794 roku w Kostrzynie w nowomarchijskiej księdze hipotecznej, zarejestrował reces spadkowy Christiana von Beerfelde, gdzie znajdujemy informację, iż zmarł on w swoim majątku w Lubnie 4 kwietnia 1792 roku.

Następcą landrata von Beerfelde z Lubna był **Stephan Christian von Schoening**, właściciel Murzynowa, syn Hansa Eberharda Meyera von Schoeninga, urodzony 27 sierpnia 1751 roku w Magdeburgu. Studiował prawo państwowe na uniwersytetach we Frankfurcie nad Odrą i w Halle (1771 r.), bowiem zamierzał się poświęcić dyplomacji. Za namową generała majora von Rohr wstąpił w 1773 roku do formowanego przez niego regimentu w Grudziądzu. Przez 10 lat był żołnierzem i uczestniczył w wojnie sukcesyjnej w Bawarii. Gdy zachorował jego ojciec, zrezygnował ze służby wojskowej w roku 1783, aby zająć się zarządzaniem posiadanych majątków. Po śmierci ojca w 1785 roku przypadł mu majątek Murzynowo. W 1788 roku wybrany został na deputowanego powiatu, a 3 stycznia 1792 r. na landrata. Bezpośrednio po tym wyborze

---

* Nie jest chyba możliwe aby dwóch kolejnych landratów – Wobeser i Beerfelde zmarło tego samego dnia. Jednak taka informacja znalazła się u autora tekstu (przyp. tłum.)

poddał się obowiązującemu egzaminowi. Urząd objął 2 czerwca 1792 roku. Z synów Schoeninga najbardziej zani są Hans i Curt, autorzy książki „Geschichtlichen Nachrichten von dem Geschlechte von Schöning“ (Berlin 1830). Curt von Schoening marszałek dworu księcia Karola Pruskiego, w roku 1837 opublikował kolejną książkę poświęconą swemu przodkowi pod tytułem „Generalfeldmarschalls Hans Adam v. Schoening auf Tamsel. Leben und Kriegstaten, namentlich sein Zug mit 8000 Brandenburgern gegen die Türken”.

Landrat von Schoening zmarł 30 października 1802 roku w Murzynowie. Tam też został według ostatniej woli pochowany w zagajniku na wrzosowisku, które sam założył, aby ochronić od zasypania piaskiem majątek Murzynowo.

7 kwietnia 1803 roku landraturę przejął baron **von Rhaden** z Gralewa. Urodził się w 1764 roku w Mirow w Meklemburgii-Strelitz, a podjął służbę wojskową w 1778 roku jako porucznik-kwatermistrz w korpusie gwardii, w sztabie generalnym króla Fryderyka II. W 1791 roku zwolnił się z wojska i zajął się gospodarstwem w Gralewie. W roku 1792 został wybrany deputowanym powiatowym i jako taki przejął następnie od przewlekłe chorego von Schoeninga obowiązki związane z zarządzaniem landraturą. Na stanowisko landrata wybrano go jednoznacznie dnia 28 listopada 1802 roku. Urząd objął 26 marca 1802 roku. W maju 1806 roku wziął urlop 3-miesięczny w celu podreperowania zdrowia i przebył we Frankfurcie nad Odrą. W lipcu 1807 roku zmuszony był ponownie, ze względu na zdrowie, wziąć dłuższy urlop. W 1808 roku zrezygnował ze sprawowanego stanowiska.

Działalność kolejnego landrata barona **Leopolda von Wendesena** z Gralewa przypadła na okres reform Steina i Hardenberga, dotyczących spraw wewnętrznych państwa pruskiego. Na landrata został wybrany w 1808 roku. Oprócz Gralewa miał także majątek w Meklemburgii. Cechą charakterystyczną jego działalności było borykanie się z wielkimi trudnościami (po klęsce Prus w wojnie z Napoleonem) w latach 1806-1807. Rozłokowanie i zaopatrzenie przemieszczających się oddziałów wojsk wymagało od władz powiatowych wielkich poświęceń. W jednym z pism adresowanych do późniejszego landrata Sturma dowodził, że w tym krytycznym czasie niejednokrotnie było wręcz niemożliwością załatwianie spraw zgodnie z przepisami. Landrat von Wendesen sprawował urząd wraz z pomocniczym pisarzem komisarycznie, bez bezpośredniego zatwierdzania swoich decyzji. W związku z tym, że Departament Policji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych wydał zarządzenie dnia 1 czerwca 1814 roku mówiące o tym, iż obsadzanie ważnych

stanowisk ma się odbywać odtąd po zatwierdzeniu decyzji przez żandarmerię. Został z piastowanego stanowiska zwolniony 1 lipca 1814 roku.

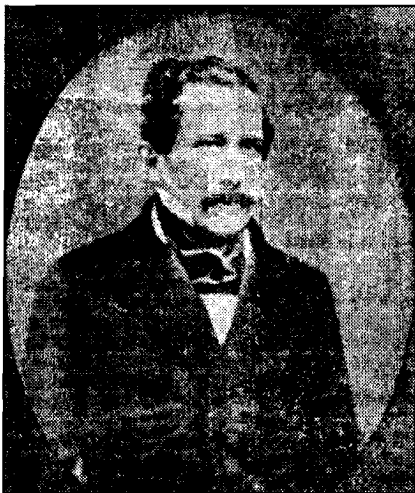
Dnia 4 lipca 1814 nastąpiło przejście funkcji landrata przez radcę wojennego **Wilhelma Ferdinanda Sturma**. Urodził się on 1 października 1765, karierę rozpoczął w 1789 r. jako referendarz Generalnego Audytorium w Berlinie. Potem pracował w Kamerze Wojny i Domen w Ansbach. Po wojnie z lat 1806-1807 znalazł się w Królewcu w Prusach, gdzie był zatrudniony w biurze ministra, a późniejszego kanclerza Hardenberga. Po pokoju tylżyckim (1807 r.) został dyrektorem zaopatrzeniowym oddziałów wojskowych stacjonujących wzdłuż Zatoki Kurońskiej. Następnie pracował w Kamerze Wojny i Domen we Wrocławiu. Od 1809 do 1814 roku był dyrektorem policji miasta Landsberg. W lipcu tegoż roku przejął landraturę i 15 grudnia 1816 roku sejmik powiatowy wybrał go na stanowisko landrata.

Po reformach Steina i Hardenberga nowe ustawodawstwo rolne wymagało na stanowisku landrata osobowości, która by się szybko przystosowała do nowych wymagań. Sturm posiadał te cechy, a także gruntowne wykształcenie. Jako urzędnik państwowy przyczynił się do tego, że instytucje, którą kierował, poprowadził w kierunku odnowy.

Z powodu choroby Wilhelm Sturm złożył wypowiedzenie latem, a 1 października 1840 roku zakończył wykonywanie obowiązków służbowych. Jego następcą był asesor **Borsche**. Rejencja we Frankfurcie nad Odrą postanowieniem z 28 sierpnia 1840 roku mianowała go zastępcą chorującego landrata Sturma. Dnia 30 stycznia 1841 sejmik powiatowy wybrał go na landrata. Przed ostatecznym powierzeniem mu stanowiska musiał jednak zmienić zdanie, bo nie przybył na uroczystość objęcia landratury; dlatego 25 marca 1841 roku przejął urząd komisarycznie asesor **Gustav Honig** z Gralewa. 17 maja 1841 roku został mianowany landratem. Gustav Honig urodził się 17 marca 1808 roku w Rosenburgu jako syn radcy wojennego i dzierżawcy dominium, Christiana Honiga późniejszego właściciela majątku w Gralewie. Był żonaty z Anną von Klitzing z Sosen w powiecie gorzowskim. 6 czerwca 1846 roku dobrowolnie złożył urząd landrata, wykonując swe obowiązki urzędowe nadal w zastępstwie i przejął 1 maja 1847 majątek Ostrowiec w pow. myśliborskim od swojego teścia Leberechta von Klitzinga. Tu zmarł w 1867 roku na ospę. Landrat Honig zasłużył się szczególnie, patronując w sposób rozważny i energiczny budowie Kolei Wschodniej.

Jego następcą był asesor **Wilhelm Hermann Rudolf Flottmann**, urodzony 13 czerwca 1812 w Malchow pod Berlinem. Sprawował komisarycznie urząd do 29 czerwca 1847 roku. W dniu tym został mianowany

landratem. Zajmował to stanowisko do 1 października 1849. Po dobrowolnej rezygnacji ze służby państwowej przejął ojcowski majątek w Rathstock. W numerze 106 „Neumärkische Wochenblatt” (rocznik 1849) zęgnął się z mieszkańcami powiatu i urzędnikami, dziękując za doznaną przyjaźń i owocną współpracę w utrzymaniu praworządności i porządku w powiecie w czasie zawieruchy 1848 roku.

Landrat v. Dewitz

Na początku 1863 roku jego stare dolegliwości odżyły, tak że w dniu 10 maja 1863 r. zmuszony był wziąć ponownie urlop wypoczynkowy. Tym razem zastępował go asesor rejencji, późniejszy landrat Jacobs. Z tego urlopu już do pracy nie wrócił. Ociemniały zmarł 4 listopada 1863 roku w Görlitz.

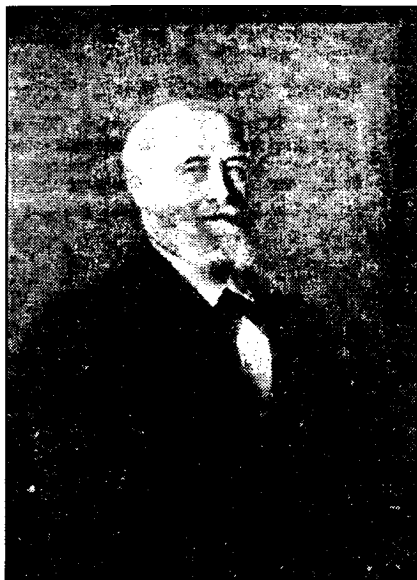
Landrat **Robert Jacobs** urodził się 5 sierpnia 1832, uczęszczał w latach 1846-1851 do Studium Pedagogicznego w Halle, a następnie studiował w latach 1851-1852 w Bonn oraz w 1854 roku w Berlinie. W maju 1859 rozpoczął pracę jako referendarz w rejencji w Legnicy. Po złożeniu egzaminu państwowego przyjęty został w 1860 roku na stanowisko asesora rejencji we Frankfurcie, które zajmował do 1863 r. W dniu 23 grudnia 1863 został jako ostatni landrat wybrany przez sejmik powiatowy, nominację królewską uzyskał 19 marca 1864 roku.

Landrat Jacobs przyczynił się do wybudowania gmachu landratury*, którą wznosił budowniczy Axhausen. Zyskał sobie uznanie za

* Budynek stał przy ul. Walczaka, spalony w 1945 roku. Ruiny rozebrano, a na jego miejscu wybudowano bloki mieszkalne (red.).

Asesor rejencji **von Dewitz** przejął urząd landrata 7 października 1849 roku. Urodził się 12 stycznia 1815 roku w Mehsov na Pomorzu. Jego nominacja nastąpiła w dniu 4 października 1850 roku. Biuro urzędu landratury znajdowało się wówczas na Zawarciu, pomiędzy późniejszym ogrodem zimowym i domem Kleemanna (z lewej) i domem Rothenbüchera (z prawej). Już w roku 1855 tak podupadł na zdrowiu, że otrzymywał parę razy urlop wypoczynkowy. W tym czasie zastępował go w Gorzowie prokurator Wolf.

Albert Jacobs

zasługi w budowaniu dróg bitych w powiecie. Za jego czasów powstało ich 170 km. Jego działalność wywarła również bardzo korzystny wpływ na uregulowanie spraw wewnętrznych urzędu. Za jego czasów wprowadzone zostały przepisy uzupełniające do ustaw Steina i Hardenberga. Poprzez wprowadzenie schematu powiatowego wynikającego z ustawy naczelnego urzędu krajowego i ustawy dotyczącej zakresu kompetencji, działalność urzędu uległa całkowitemu przekształceniu. Ustanowione zostały obwody urzędowe (Amtsbezirk) i rejony (Kreisausschuss). Także zreformowane zostało przedstawicielstwo

powiatowe (Kreisvertretung) poprzez rozszerzenie jego składu o stan mieszczański, co miało szczególne znaczenie. Landrat Jacobs zmarł 30 sierpnia 1897 r. o godz. 7 rano wskutek udaru serca, który spowodowany został niezłym oskrzeli. Pogrzeb odbył się 2 września 1897 na cmentarzu w Gorzowie.

Następcą landrata Jacobsa został **Arnold Wahnschaffe**, który rozpoczął urzędowanie 15 października 1897. Urodził się 14 października 1865 w Różewie w powiecie wałeckim, jako syn deputowanego powiatowego i właściciela dóbr rycerskich Philippa Wahnshaffe. Jego macochą była Gertruda Honig, córka byłego landrata powiatu gorzowskiego – Gustava Honiga. Po zdaniu matury w okresie wielkanocnym 1883 roku studiował prawo w Lozannie, Heidelbergu i Berlinie. Jako referendarz sądowy pracował w Berlinie, Schwedt, Wałczu i we Frankfurcie nad Odrą. W roku 1889 rozpoczął pracę w administracji państwowej. Początkowo był zatrudniony jako referendarz rejencji w Gdańsku. Swoje umiejętności pogłębił, pracując przy landracie powiatu gdańskiego Höhe, a także w magistracie w Elblągu i w landraturze w Bonn. W celu ukończenia studiów rolniczych wziął roczny urlop, a następnie pracował w rejencji w Hannoverze jako referent (decerent) do spraw domen.

Zarząd komisaryczny landratury w Gorzowie minister spraw wewnętrznych powierzył mu 6 października 1897 roku. 31 maja 1898 r. sejmik powiatowy wybrał Wahnschaffego jednogłośnie na stanowisko landrata. Jedną z jego zasług było powołanie do życia Kreiskommunal-kasse (Powiatowej Kasy Komunalnej), która 1 października 1897 roku została wchłonięta przez Kreiskasse (Kasę Powiatową) i przeniesiona do Urzędu Powiatowego. Ponadto Wahnschaffe poświęcił się ze szczególną gorliwością dalszej budowie dróg bitych w powiecie, a także budowie przepompowni w Warnikach pod Kostrzynem i Gęśnikach pod Słońskiem. Na okres jego urzędowania przypadło także położenie kamienia węgielnego pod dom mieszkalny landrata, który został zbudowany według planów profesora Schultze-Naumburga, a w którym w grudniu 1906 roku zamieszkał jego następca*.

W całym powiecie żalowano, że landrat Wahnschaffe w grudniu 1905 został powołany na stanowisko do Urzędu Domen i Lasów w Ministerstwie Rolnictwa jako tajny radca rządowy; urząd ten piastował do czerwca 1907 r. Następnie został przeniesiony do kancelarii Rzeszy, wkrótce po powołaniu Bethmanna Hollwega na podsekretarza stanu i szefa kancelarii Rzeszy. Urząd ten sprawował przez osiem lat do czerwca 1917 r. W roku 1918 przebywał podsekretarz stanu Wahnschaffe jako major rezerwy we Francji i Belgii. 11 października 1918 przejął ponownie kierownictwo kancelarii Rzeszy, które utrzymał do 9 listopada 1918. Tu znalazł się w dniach rewolucji listopadowej w punkcie zapalnym wydarzeń politycznych. Po zakończeniu wojny przeniósł się do majątku Rottmannshagen na Pomorzu Przednim - Meklemburgia. Umarł 5 lutego 1941 roku podczas pobytu w uzdrowisku w Semmering.

Kolejnym landratem zatwierdzony przez ministra spraw wewnętrznych był asesor rejencji **Max Graf Clairon d'Haussonville**, którego przodkowie pochodzący z Lotaryngii osiedlili się na Śląsku za czasów Fryderyka Wielkiego. Urodził się 14 października 1869 jako syn inspektora lasów w leśniczówce w Koltin, powiat Beeskow-Storkow. Studiował w Tübingen i Berlinie, po zakończeniu studiów od 10 kwietnia 1893 roku pracował jako referendarz sądowy w Sądzie Obwodowym w Belgiz, następnie w Sądzie Krajowym II w Berlinie i w prokuraturze. W kwietniu 1896 uzyskał awans na referendarza rejencji w Poczdamie. Po mianowaniu go asesorem rejencji służył pomocą landratowi powiatu Uznam-Wolin, landratowi w Rinteln nad Wezerą i landratowi w Neuss nad

---

* Dziś nie istnieje. Stał przy ul. Walczaka. Rysunek budynku wg dokumentacji policji budowlanej. Archiwum Państwowe Oddział w Gorzowie Wlkp., Akta miasta Gorzowa, sygn. 13.943.

Renem. Od 1903 roku pracował w rejencji poznańskiej do czasu, gdy Minister Spraw Wewnętrznych zarządzeniem z 16 listopada 1905 roku powierzył mu zarząd komisaryczny landratury w Gorzowie. Sejmik powiatowy na posiedzeniu 23 sierpnia 1906 roku jednogłośnie obrał go landratem, zaś 24 sierpnia 1906 roku rozpoczął swoje urzędowanie.

Po wybuchu wojny Naczelne Dowództwo Armii powołało go postanowieniem z 17 października 1914 roku, na stanowisko szefa powiatu jednego z powiatów na ziemiach polskich (...)*. Podczas jego nieobecności zastępował go w Gorzowie jego teść **Berthold Thon**, tajny nadradca rejencji i nadradca prezydialny tejże. Thon urodził się 10 maja 1847 roku, był landratem powiatu Goslar, prezydentem policji w Szczecinie i wreszcie nadradcą i zastępcą nadprezydenta prowincji poznańskiej. Prowadził urząd landratury w Gorzowie do 1 stycznia 1919. Na życzenie sejmiku powiatowego pozostał jako kierownik działu gospodarczego w urzędzie powiatowym jeszcze do 1 lipca 1919 roku.

Landrat Graf d'Haussonville podczas swego urzędowania ze szczególną troską zabiegał o dalszy rozwój sieci komunikacyjnej. Drogi bite były sprawą najważniejszą, tak że w chwili jego śmierci istniało już ponad 226 km dróg bitych w powiecie. Przyczynił się on także do powstania pierwszej linii autobusowej. Na czas jego urzędowania przypada otwarcie kolei na trasie Gorzów - Sulęcín i Gorzów - Myślíborz. Szczególną zasługą była budowa sieci elektrycznej w powiecie. Działalność jego przerwała choroba. Zmarł w Łupowie na udar mózgu 21 kwietnia 1923 roku, podczas burzliwego posiedzenia Zarządu Rady Nadzorczej Towarzystwa Landsberger Warthebruch. Pochowany go na cmentarzu w Gorzowie.

Na stanowisko kolejnego landrata Minister Spraw Wewnętrznych wyniósł doktora **Hugona Swarta**. Urodził się on 8 maja 1885 w Kassel jako syn pruskiego nadleśniczego Georga Wilhelma Swarta. Studiował prawo ogólne i nauki polityczne w Monachium, Lozannie, Berlinie i Marburgu. W 1907 roku był referendarzem sądowym, a w 1908 referendarzem w rejencji. Po złożeniu egzaminu państwowego w 1911 roku powołany został na stanowisko asesora rejencji, a następnie przekazany do pomocy landratowi powiatu Toruń. Jesienią 1914 roku przyjął drogą zastępstwa urząd landratury w Raciborzu na Śląsku. Następnie był zatrudniony w rejencji w Opolu, w Dyrekcji Generalnej Fabryki Broni i Amunicji w Berlinie-Karlshorst i w rejencji w Gumbinnen. W sierpniu 1919 objął komisarycznie landraturę w Hey-

---

* Pominięto niejasny tekst, nie wnoszący nic istotnego do opisywanej postaci.

dekrug w Prusach Wschodnich (obecnie Silute na Litwie) i tam w październiku tegoż roku został mianowany landratem. Powiat ten wraz z miastem powiatowym wskutek traktatu wersalskiego odpadł od Niemiec. Francuski nadkomisarz zwolnił go 1 stycznia 1922 roku z zajmowanego dotąd stanowiska. Wyjechał więc do swojego rodzinnego miasta Kassel i został tam zatrudniony w Oberpräsidium. W maju 1923 Minister Spraw Wewnętrznych powierzył mu stanowisko komisarycznego landrata w Gorzowie. Sejmik powiatowy wybrał go na landrata 20 września 1923 roku. Dr Swart pełnił tę funkcję do września 1930 roku, kiedy to objął stanowisko dyrektora krajowego urzędu Prowincji Brandenburskiej. Do szczególnych jego zasług zaliczyć należy rozbudowę gmachu urzędu powiatowego, budowę mostu przez Notec w Santoku i budowę mostu na Warcie w Świerkocinie, należącego do najdłuższych mostów w całych (ówczesnych) Niemczech. Był ponadto zaangażowany w budowę dróg i obwałowań Noteci.

Landrat dr **Hans Faust** urodził się 31 marca 1894 we Frankfurcie nad Menem. Początkowo kierował landraturą komisarycznie po nominacji w październiku 1930 roku. Pochodził ze starej rodziny urzędniczej i pracował na stanowisku referendarza sądowego w Turynii, referendarza rejencji w Kassel i asesora rejencji w Düsseldorfie. Przed powołaniem go na stanowisko landrata pracował w pruskim Ministerstwie Spraw Wewnętrznych jako starszy radca rządowy. Doświadczenia z lat 1930-1936 doprowadziły go do stwierdzenia, że trudności na pograniczu mają fatalny skutek dla części jego mieszkańców. W końcu 1936 roku został powołany na stanowisko wiceprezydenta rejencji w Pile, co spowodowało koniec pracy w powiecie gorzowskim.

Landrat Friedrich **Kurt von Alten** kierował landraturą od 1 stycznia 1937 roku. Urodził się 13 czerwca 1888 roku

Hans Faust

Friedrich Kurt v. Alten

jako syn landrata Viktora von Alten w Strzelcach Opolskich. Po Wielkanocy 1907 roku zdał maturę i studiował prawo i nauki polityczne. Następnie był referendarzem sądowym w Lewinie i kłodzkim Cauth w okręgu wrocławskim. W 1913 roku był referendarzem rejencji w Opolu. Swoje umiejętności pogłębił, pracując u landrata w Raciborz. W czasie I wojny światowej brał udział w walkach jako dowódca baterii w Regimentie Artylerii Polowej. Był dwukrotnie ranny. Po zakończeniu wojny powrócił znów do pracy biurowej i w 1920 roku złożył główny egzamin państwowy. Jako asesor, potem radca był zatrudniony w rejencji wrocławskiej. W latach 1933-1937 prowadził

landraturę w Strzelcach Opolskich i Jeleniej Górze. 10 października 1938 landrat von Alten został zobowiązany do przejścia na stanowisko landrata w Aussig po włączeniu Sudetów do III Rzeszy. Podczas jego nieobecności zastępował go asesor rejencji **Dieter Kümmel**, urodzony 15 stycznia 1911 roku w Szczecinie.

Landrat von Alten przybył 1 września 1939 roku do Gorzowa, obejmując z powrotem swoje stanowisko. Kierował urzędem powiatowym do śmierci, która nastąpiła po wydarzeniach z 20 lipca 1944 roku. Następnie sprawy powiatowe prowadził do stycznia 1945 r. dyrektor ministerialny **Lauenstein**.

